SIMONA BARKAUSKAITĖ. PRARADUS ATRANDAMA?

Prarasti sunku. Kiekvienas praradimas žmogui atneša skausmą ir liūdesį. Praradimas – tai kažko pabaiga. Tačiau kiekviena pabaiga yra ir nauja pradžia. Yra sakoma: kai Dievas uždaro duris, atveria langą. Taigi, kiekvienas praradimas priverčia pažvelgti į gyvenimą kitu kampu ir atveria naujas galimybes. Ar galime taip kalbėti apie Tėvynės praradimą? Taip, kadangi netekus namų netenki ir dalelės savęs. Gimtojo krašto neteko ir dauguma lietuvių rašytojų, kuomet teko rinktis laisvę svetur arba priespaudą Lietuvoje. Tik ar mūsų egzilio rašytojams atsivėrė tas langas, kuomet durys į Tėvynę buvo užtrenktos?

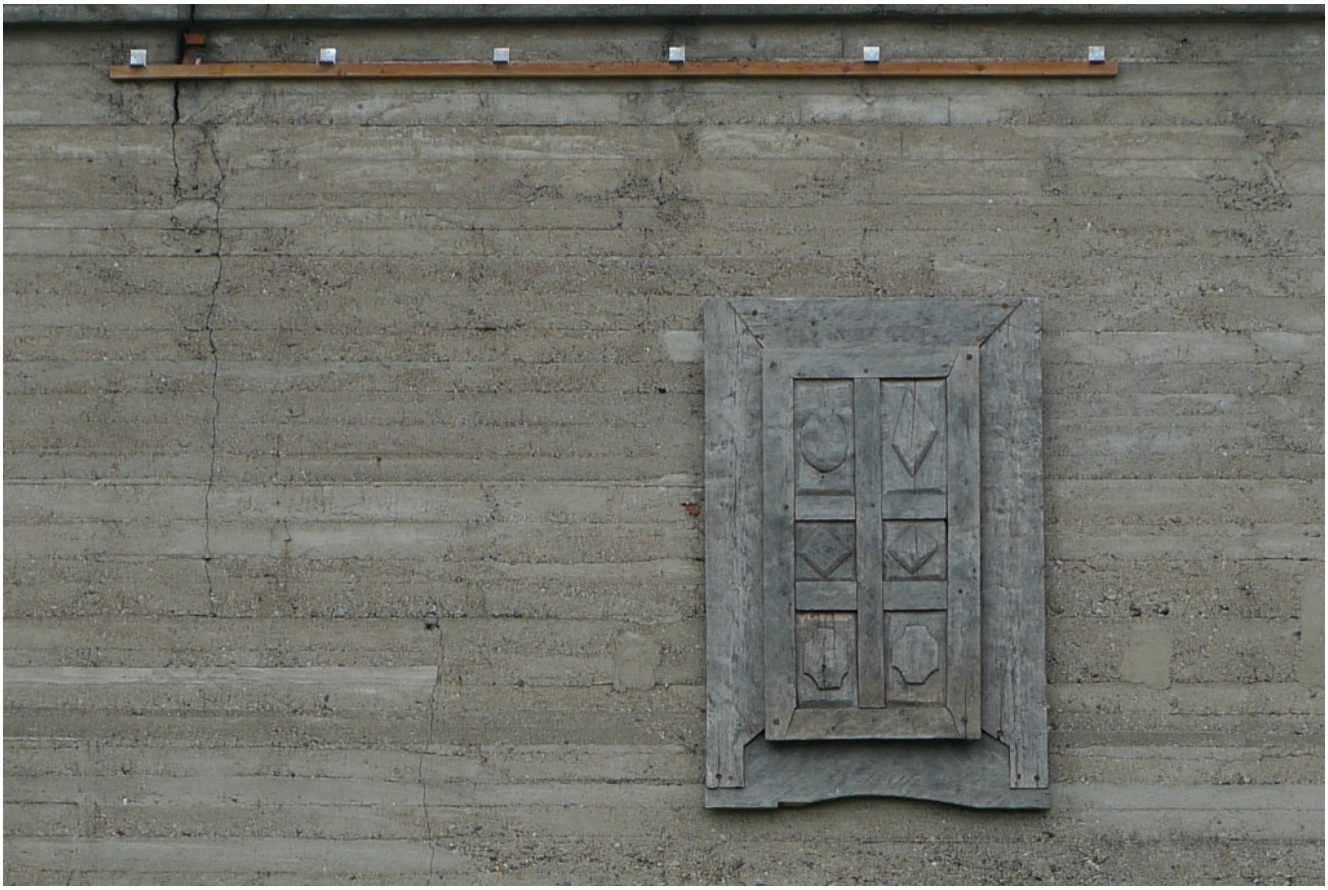

Nomedos Repšytės nuotrauka. 2011.

Ir taip, ir ne. Galima būtų sutikti su Kostu Ostrausku, kuris teigia, jog „kokį egzilį susikuri, tokį ir turi“. Kitaip tariant, kiekvienas žmogus individualiai kuria savo aplinką, nesvarbu kur bebūtų. Ir tik paties žmogaus pastangų ir noro dėka tas langas į naują gyvenimą atsiveria. Taip pat yra ir su rašytojais, – koks buvo jų santykis su emigracija, toks jis atsiskleidė ir popieriuje. Be melo, atvirai ir nuoširdžiai. Jie kūrė savo pasaulį. Kitas klausimas yra gebėjimas valdyti plunksną, jei to nesugebi, tai – joks egzilis, badas ar maras to neišmokys.

Mūsų egzilai, praradę žemę atrado meilę jai. Negalima sakyti, kad nemylėjo turėdami, tačiau galbūt kitaip pažvelgė į gimtuosius namus. Praradimas priverčia susimąstyti. Negalime egzilio traktuoti vien tik neigiamai, jis atnešė naujus jausmus, o su jais ir naują literatūrą. Juk pats Alfonsas Nyka-Niliūnas yra pasakęs, kad jo patriotizmas skiriasi nuo oficialiojo, kad pastarasis negali pasiekti šių dienų žmogaus. Ar tai tiesa? Ar tikrai viešas Tėvynės meilės deklaravimas kalba tuščiai? O gal kaip tik šių dienų žmogui būtų pravartu prisiminti Bernardo Brazdžionio eiles, gal būtent jos suvirpintų lietuvio širdį?

Kalbant tikrai, ką mums šiandien reiškia emigracija? Viską ir nieko. Žmonės ir dabar palieka savo kraštą dėl geresnio gyvenimo, tačiau praradimo supratimas

visai kitas. Taip pat trokštama laisvės, bet piniginės laisvės. Juk svetimi kraštai neapsakomai traukia vargšą lietuvį, esą ten – aukso kasyklos. Vargu. Norint pasiekti aukštumas, visur reikia įdėti pastangų. Gal koks jautrios sielos emigrantas, bevartantis silkes Norvegijos žuvies fabrike tarp ūžiančių mašinų ir nepakeliamo šalčio, slapta lieja ašaras prisimindamas savo namus. Gal grįžęs namo po 19 valandų varginančio darbo atsiverčia B.Brazdžionį ir aprauda savo likimą. Kažin. Priežastis labai paprasta. Dabar toks gyvenimo ritmas, kuomet sunku rasti laiko "pamaitinti" savo sielą, nes reikia pamaitinti burną. Ar net kelias. Nemanau, kad žmonės pamiršta savo namus, tiesiog nėra laiko juos prisiminti. Kiti savo namus randa "ten". Iš kitos pusės, toks darbas kažkam gali pasirodyti kaip svajonės išsipildymas. Galvoti nieko nereikia, "atari" tas –niolika valandų, patenkini savo fizinius poreikius, ir vėl tas pats. Už tai kiek visko gali nusipirkti… ir grįžęs namo atostogoms ar šventėms pasakoti savo draugams, kaip ten gerai, ir ką jūs čia dar veikiat…. Bet ne visiems užtenka tik fizinių poreikių patenkinimo.

Visais laikas egzistuoja namų praradimo tema. Visais laikais dėl skirtingų priežasčių, bet faktas tas pats. Kiekvienas į šią problemą žvelgia iš savo perspektyvos, arba problemos tiesiog nemato. Tačiau tai gali atsakyti tik pats žmogus, koks jo santykis su Tėvyne, taip ją ir vertina. Čia vertėtų pacituoti ištrauką iš A. Nykos-Niliūno dienoraščio: „Mano patriotizmas. Lietuvai aš negaliu būti nei neutralus, nei objektyvus, nes tai mano oras, kuriuo kvėpuoju, mano kūnas ir kraujas. Lietuviams aš stengiuosi būti objektyvus ir bešališkas, tik tiek. Toks yra mano patriotizmas". Nereiškia, kad A. Nyka-Niliūnas mažiau vertina Tėvynę nei B. Brazdžionis. Tiesiog jis kitaip jaučia. Jo patriotiškumas išreiškiamas ne tautos budinimu, Lietuvos apdainavimu ir išaukštinimu, bet per namų ilgesį ir atsiminimus.

Arba imkime, kad ir Henriką Radauską, kuris taip pat buvo išeivis. Jo kūryboje patriotinių elementų ir nostalgijos "prarastajam rojui" nerasime; nors ir priklausė vyresniajai generacijai, tačiau iškrenta iš jos konteksto. Nepaisant to, jo poezija neginčytinai pasiekė kūrybos aukštumas. Bet ar tai reiškia, kad jis nesiilgėjo Tėvynės? Nemanau. Jis tiesiog tęsė pradėtą darbą Lietuvoje ir rašė tai, ką jautė, lygiai taip pat kaip ir tie, kurie meilę išreiškė garsiai. Negalime sakyti, kad jam nebuvo sunku svetur. Tėvynę mylėti galima ir tyliai. Kūryba yra laisvė, ir kiekvienas yra laisvas rašyti tai, ką nori. Tuo labiau, kad iš Lietuvos ir buvo pasitraukta su tikslu būti laisvam. Tiesiog kitiems atrodė privalu šaukti tautą ir

puoselėti viltį. Be to, atrodo, galėtume įžvelgti tokią nuostatą, kad išeivijoje būtina rašyti apie Tėvynę ir ilgesį, kaip yra pasakęs K. Ostrauskas, „‘prarastojo rojaus‘ nostalgija virto, galima sakyti, beveik psichologiniu kompleksu“. O kas iš emigrantų rašo dabar? Ir vėl tas nesustabdomas laiko lėkimas… Iš kitos pusės, tikras kūrėjas negali nerašyti.

Juk jei žmogus turi kūrybinių sugebėjimų ir yra susikūręs savo ideologiją, nesvarbu, kur jis kurs. Nebūtinai jį turi paveikti gyvenamoji aplinka. Tuo labiau, norint pabėgti nuo kankinančio praradimo, galima kurti kad ir komedijas, o ne berti druską ant žaizdos. Juk jei tu esi puikus komedijų meistras, išvykus svetur tikrai nereikia to mesti ir imti apdainuoti Lietuvą. Kitas dalykas yra išgyvenimai, kurie dažnam rašytojui yra neatsiejami nuo kūrybinio gyvenimo, ir tai, ką išgyveni pats, niekas geriau už tave neišjaus ir neaprašys. Bet kas tai skaito? Gyvenantys Lietuvoje? Ar tie, kurie vargsta svetur? Ar tik mes, filologai? Tačiau juk ir aš, būdama filologė, galiu būti ir emigrantė. Ar aš tai skaitysiu? Jei “ten“, skinant braškes ar vartant silkes, suspaustų širdį – galbūt… Kitaip yra su žmonėmis, gyvenančiais Lietuvoje, nes arba jie gyvena gerai ir nemato tikslo skaityti eilių, kuriose apraudama Lietuva, arba jų gyvenimas toks prastas, kad tik keikti norisi tą Lietuvą.

Nomedos Repšytės nuotrauka. 2011.

Visiškai aišku, kad skirtingų kartų atstovai savaip traktavo egzodą. Lygiai taip pat kaip ir dabar namų paradimą žmonės suvokia savaip. Niekada nežinosime, kaip jaučiasi žmogus, praradęs savo namus, jei to nepatirsime patys, tačiau skaitydami autorių paliktas eiles galime įžvelgti, kad kiekvienam iš jų skaudėjo. O skauda kiekvienam kitaip.

Kuri kūryba geresnė? Atsakymo nėra, kadangi pasitvirtina rašytojų individualumas bei skirtingas požiūris į emigraciją. Pasireiškia jų laisvė, kuri buvo skaudi, bet vis dėlto laisvė. Kūrybos laisvė. Visų rašytojų kūryba turi išliekamąją vertę, daug davė mūsų literatūrai, o kuri labiau skverbiasi į širdį, paliekama rinktis kiekvienam atskirai.

Dar vienas klausimas, kuris neabejotinai kyla kalbant apie prarastąją žemę: ar tik praradęs supranti, ką praradai? Žmonės dažniausiai tik netekę kažko brangaus tai įvertina, o turėdami net nepastebi. Aišku, dabar dauguma svajoja apie tolimas šalis ir "neatrastąjį rojų", bet tikriausiai išvykę vis dėlto suvokia, kad visur gerai kur mūsų nėra. O kaip padaryti, kad būtų gerai? Amžinas klausimas. Esmė tame, kad praradęs namus, nesvarbu dėl kokių priežasčių, žmogus juos atranda. Jis atranda savyje meilę jiems. Juk gyvendamas Lietuvoje nevaikštai po parkus, šaukdamas kaip myli savo kraštą, nesustoji apsikabinti medžio. Nors… tokį reginį teko matyti. Vis dėlto, tik išvykęs suvoki, ko netekai.

Su mūsų egzilais yra panašiai. Jei nebūtų buvę to, kas buvo, nebūtų ir to, kas yra. Jonas Grinius teigia, kad tokių eilių mes neturėtume, jeigu rašytojai nebūtų patyrę Tėvynės praradimo. Tarkim Henriko Nagio ar A. Nykos-Niliūno poezija nebūtų tilpusi į to meto sovietinę valstybę, kadangi Nagys „puoselėja individualistinį išdidumą", o A. Nyka-Niliūnas „skęsta problemose". Tuo metu reikėjo stipraus žodžio, o šie autoriai žvelgė giliai, turbūt per daug giliai.

Čia pat norėčiau nesutikti su kita J. Griniaus mintimi, esą visai nesvarbu kokiose sąlygose buvo kurta, kadangi esmė yra pats kūrinys, o ne išoriniai faktoriai. Iš dalies taip, literatūrinė kritika vertina kūrinį. Tačiau bet kokios sąlygos įtakoja rašytoją pasirinkti savo kūrybinį kelią. Tie, kurie jį atrado dar Lietuvoje, tęsė ir svetur, o kiti, paveikti skausmo, išsakė jį. Visi išgyvenimai ir patyrimai ateina kartu su gyvenimiška patirtimi ir atsiskleidžia rašytojo darbe. Išorinės gyvenimo sąlygos turi įtakos kūriniui, nes be rašytojų patirtos emigracijos mūsų literatūra

neturėtų to, ką turi. Tai nenuginčijama. Praradę Tėvynę, jie atrado kažką naujo savyje, naujus jausmus, kuriuos paliko popieriuje. Egzilai atsivėrė tuos langus, kūrybinius langus, bet ar tai buvo jiems dovana, sunku pasakyti. Viena vertus, gyvenimo sąlygos sudėtingos, tačiau būtent jos ir ši patirta situacija atvėrė naujus kūrybinius horizontus.

Man iškyla dar viena mintis, jog iš gero gyvenimo gera literatūra negimsta. Gal tai ir tiesa. O ką atranda dabartinis emigrantas? Vienas atranda savo svajonių gyvenimą, kitas – naują Tėvynės vertinimą, kam kaip pasiseka. Gal vis dėl to tie žmonės, kurie dabar yra svetur, atranda save toje literatūroje, kurią mums paliko išeiviai?

Simona Barkauskaitė